

ПО НЯКОИ ВЪПРОСИ В ДИАЛОГА НА XV ФИЛОСОФСКИ КОНГРЕС

Сава Гановски

Проблемата „Наука, техника, човек“, поставена за обсъждане на XV философски конгрес, дава възможност да се проведе най-широк диалог между философите с различни разбирания по тази проблема. Едновременно с това тя дава възможност да се проявят и онези, които се борят срещу марксистко-ленинската философия, срещу обществения прогрес, срещу изграждането на ново социалистическо общество, онези, които защитават стария капиталистически строй.

Ето защо аз считам, че ще бъде интересно, ако аз не разгледам отделна тема, нито засегна различните схващания по основната тема „Наука, техника, човек“, а се спра само на някои от най-съществените методологически въпроси, отнасящи се и до основната проблема на конгреса, по които ще се води борбата, и особено борбата срещу нашата философия. Разбира се, не е възможно обстойно да бъдат разгледани тези въпроси, те по-точно ще бъдат маркирани.

Като най-висш духовен израз на съвременната епоха философията на диалектическия и историческия материализъм има нарастваща роля и при осмислянето на основните проблеми, поставени от бързите социални изменения, и от научно-техническата революция, от многото и големи научни открития, позитивните изменения в международния живот и пр. Също така преминаването на човечеството от капитализма към социализма (в световен мащаб) и научно-техническият прогрес изискват с голяма острота намирането на такава ценностна ориентация на индивида, която да се съгласува с основните закономерности на епохата, с потребностите на бурно развиващото се научно познание. Ценностната ориентация е в основата и на политическата ориентация на нашия съвременник. Именно философията и само философията може да послужи като обща методологическа и обща миросгледна база за изследване на ценностната проблематика на нашето време, за разработването на сложния комплекс от идеологически, морални, политически и други аспекти на явленияето, което наричаме „нов човек на социализма и комунизма“. Днес марксистко-ленинската философия се развива като синтезираща, интегрираща най-обща творческа наука, обобщаваща постиженията на всички науки, внасяйки своя творчески принос в революционните социални изменения. Дори ако поставим проблемата за необходимостта от социалистическо-хуманистическо овладяване на научно-техническата революция, която е и една от главните задачи на нашата борба, ще видим, че само марксистко-ленинската философия може да предложи ясни и сигурни ориентири и по въпроса за науката и техниката, за научно-техническата революция и нейните причини, характер

и последствия, за същността, ролята и мястото на човека в обществения живот. Тя може да даде ясен отговор за това, какво е именно социалистически хуманизъм, какво е в действителност социален прогрес, научно-техническа и социалистическа революция. С една дума, марксистко-ленинската философия единствена е в състояние да бъде, от една страна, най-висше общотеоретическо познание за главните страни и процеси на действителността, а, от друга, да бъде сама по себе си една от най-висшите духовни ценности в живота на съвременното човечество. С това ясно съзнание за огромното значение и роля на марксистко-ленинската философия в нашето съвремие ние ще отидем и на нашия XV философски конгрес.

При това и на този конгрес, както показва и практиката на последните международни и национални философски конгреси, трябва да очакваме, че борбата в голяма степен ще бъде насочена срещу марксистко-ленинската философия, срещу диалектическия и историческия материализъм.

Кои са съществениите спорни въпроси, които ще се засегнат в диалога на конгреса?

Един от тези въпроси е следният: през последните години между философите твърде активно се обсъжда темата за отношението между философията и науката. Ако до неотдавна мнозина считаха поставянето на този въпрос като нещо изкуствено, то все по-често се признава вече, че тук действително съществува сериозна проблематика.

Обсъждането на проблемата „Философия — наука“ в съвременната буржоазна философия е преди всичко израз на дълбоката криза, която преживяват буржоазната култура, буржоазната философия. Буржоазната философия не може да даде правилно решение на въпроса за отношението между философията и науката. Наистина, създават се най-различни по име философски школи и школици, но те са безпомощни научно да разрешат проблемите на нашето време. Същевременно ясно проличава тяхната реакционна политическа насоченост.

Поставянето на проблемата философия и наука от диалектическия и историческия материализъм е продиктувано от съвсем други причини и съображения. От една страна, в условията на острата полемика между сциентизма и антисциентизма, а някои обвиняват и нашата философия в сциентизъм, възниква необходимостта от ясното формулиране на нашата, на диалектико-материалистическата позиция при оценката на науката като социален феномен. Трябва да се отчете цялата сложност и нееднозначно влияние върху развитието на обществото на този феномен. От друга страна, съвременната епоха се характеризира не само с бързия прогрес на науката, но и с нарастване ролята на другите социални институти, със значителните придвижвания във всички сфери на социалната практика; и доколкото философията претендира да е израз на теоретическото самосъзнание на епохата като цяло, тя не може да се ограничи само с анализа на движението на науката, тя трябва да обхваща цялата култура в реалната диалектика на нейното противоречиво развитие. Именно поради това тук въпросът за отношението на философията и науката не се свежда до изясняване мястото на философията в системата на научното знание и пр., а става дума за много по-широки проблеми — за разкриване характера и специфичните функции на марксистко-ленинското философско знание и в системата на духовната култура, което в наше време е твърде съществено. По този въпрос врагът се опитва да ни атакува.

Както е известно, в нашата литература марксистко-ленинската философия се определя като наука за най-общите закони на изменението и развитието на природата, обществото и мисленето. Несъмнено такова определение изразява съществениите аспекти на проблематиката на диалектико-историческия

материализъм и в частност заложената в нашата философия дълбока и постоянна ориентация към построяването на научната картина за света. Но това правилно определяне на предмета на диалектическия и историческия материализъм трябва неразделно да се свързва и с характеристиката на нашата философия като особена форма на общественото съзнание, каквато характеристика се съдържа в редица класически работи на Фридрих Енгелс. Там се разкрива, че философията е и форма на общественото съзнание, насочена към цялостен възглед за света, за мястото на човека в него и за произтичащите оттук познавателно, ценностно, етическо и естетическо отношение на човека към света, на което ние невинно обръщаме внимание и даваме поводи за критика от страна на врага. Това налага и по-обстойно разработване на тази страна на нашата философия.

Изхождайки от казаното, трябва да разберем, че марксистическата философия не трябва да се свежда само до логико-гносеологическите проблеми.

Всяко ограничаване на предмета на марксистката философия, под каквото и прикритие да се явява то, под каквато и аргументация и „обоснованост“ да става, принизява мирогледните функции на философията, дълбочината ѝ и води до неправилни и погрешни следствия.

Съвременният уroveň на социалното развитие изисква най-щателно и основателно разработване и на проблемите на многостранността на мисленето, логиката, гносеологията. Централен въпрос, особено в наше време, е правилното схващане на предмета, същността, ролята и функциите на марксистката философия като най-важна съставна част на цялото наше марксистко-ленинско учение.

Друг въпрос е: критиката срещу марксистко-ленинското схващане върху основния въпрос на философията и разделянето на философията на две основни направления — материализъм и идеализъм.

Нашите противници продължават да заявяват, че основният философски въпрос, който разделя философията на две основни направления, е остарял, ако изобщо някога е съществувал, и че днес пред лицето на научно-техническата революция се заличава границата между обективното и субективното, че сме пред прага на изкуственото създаване на човека, че съзнанието в края на краищата ще се окаже или като чисто материален феномен, или като недостъпно за човешкия разум спиритуално-мистическо явление. От това следва, че самата философия няма бъдеще, освен като елемент на така наречената социална технология, като средство за манипулация на масите или като религиозно-морална проповед. Неслучайно малко преди своята смърт един от най-видните представители на т. нар. критическа теория Хоркхаймер, който дълги години се опитваше да докаже остарелостта на противопоставянето на идеализма и материализма, заявява, че „днес периодът на материализма е надминат“ и се връща към идеите на Шопенхауер и Ницше, с което още веднъж доказва, че днес няма и не може да има трети път на философията, трето направление.

Реакционните философи-идеалисти водят борба, особено в наше време, против материализма и се опитват да принизят, да дискредитират, да унищожат, ако могат, неговите достижения и традиции. Носители на материализма, особено на диалектическия материализъм, са най-прогресивните сили на обществото в наше време и затова реакционерите водят тази остра борба срещу тях. Те обявяват идеалистическите философски учения като стоящи вън от класите и партиите и отхвърлят като остаряло и неправилно материалистическото и идеалистическото наследство на философската мисъл и особено научното, марксистко-ленин-

ското схващане за двете направления във философията — идеалистическото и материалистическото.

Съвременните философи на Запад — идеолози на буржоазията и изследователи на историко-философския процес — почти единодушно утвърждават, че противоположността между идеализма и материализма е до известна степен преувеличена, че едното и другото направление са явно остарели. При това философи на Запада, историци на философията, обикновено се позовават на редица философски направления (рационализъм, емпиризъм, метафизика, натурализъм), опитвайки се да докажат, че всяко едно от тия философски течения се намира по същество не в рамките на материализма и идеализма, а вън от тях, т. е. не се отнася нито към едното, нито към другото философско течение. Нещо повече, те ги обединяват във висш синтез, с което считат, че се преодолява присъщата на материализма и идеализма едностранчивост. Някои от тези философи отиват още по-нататък. Те противопоставят и на идеализма, и на материализма отделни учения, като неопозитивизма, екзистенциализма, „новата онтология“, характеризирайки ги като пълно и окончателно преодоляване „едностранчивостта“ на материализма и идеализма. Това схващане е обосновано и от Николай Хартман, който допуска, че философията се интересува от абсолютното, свръхвременното, надисторическото, кратко казано, от свръхчувственото, „което не обхваща нито реализма, нито идеализма“. Онова, което съществува във философията като неисторическо, необходимо, трябва да се издига над всякакво гледище; то следователно трябва да се намира вън от идеализма и реализма.

Дадените основни аргументи са насочени против научното, марксистко-ленинското схващане на поляризацията на философията главно в две направления — идеалистическото и материалистическото.

Не е необходимо да доказваме, че изходните положения на рационализма, емпиризма и други философски системи непосредствено не са свързани с материалистическия отговор на основния въпрос на философията. С други думи, признаването на първичността на материалното или на идеалното не влече след себе си необходимостта нито от рационалистическа, нито от емпирическа интерпретация на външния свят и човешкото съзнание. Но това още не доказва, че рационализмът и емпиризмът се намират вън от идеализма или материализма. Историята на философията свидетелствува, че едни от рационалистите са идеалисти, а други — материалисти. Съществува също така материалистически емпиризъм, както и идеалистически емпиризъм. Достатъчно е да припомним как Дени Дидро е критикувал Дж. Беркли. А между двамата общото е, че те са сенсуалисти, т. е. емпирици. Този пример показва, че именно общите, в дадения случай емпирическите особености на философските учения се оказват ако не второстепенни, то във всеки случай вторични; в същото време у тях има материалистическа (или, напротив, идеалистическа) насоченост, която има определящо значение. Важно е да се отбележи, че казаното за емпиризма, за рационализма, се отнася в голяма степен и към другите философски системи, които се считат, че стоят над идеализма и материализма. Също така антропологизмът на Фойербах, който е особено видово отличие на неговия материализъм, в сравнение със сегашната антропология във философията е вече разновидност на идеализма. Даже такива течения, свързани с религиозното направление във философията като пантеизма и мистиката, разкриват тенденцията към противоположностите — материализма и идеализма.

Схващането, според което емпиризмът, рационализмът и тям подобни са трето направление във философията, както видяхме, се оказва твърде повърхностно, тъй като се игнорира неизбежната поляризация на тези направления на взаимноизключващите се противоположности — материализма и

идеализма. Всеки материалист (а също така и всеки идеалист) не се ограничава само с решението на дилемата, заключаваща се в основния философски въпрос, а, напротив, основавайки се на това решение, той развива свои онтологически, гносеологически, философско-исторически схващания и съответно с това разработва материалистическите или идеалистическите варианти на натурализма, сенсуализма, рационализма, антропологизма и пр.

Подчертавайки закономерното раздвоение на многочислените философски направления на материалистически и идеалистически, ние не правим извода, че всички без изключение направления се поляризират по посочения по-горе начин. Такива направления като хилозоизъм и механистичизъм представляват от себе си (с редки изключения) разновидност на материалистическото схващане на света. Спиритуализмът, индетерминизмът и рационализмът, феноменализмът, напротив, са форми на съществуване именно на идеализма. Поради това наред с направленията, които в зависимост от различните исторически обстоятелства се напълват ту с материалистическо, ту с идеалистическо съдържание, съществуват и такива направления, които са специфически превърнати форми на материализма или идеализма.

Тези факти потвърждават казаното по-горе положение на съществуването на двете основни магистрални линии в развитието на философското знание и заедно с това те посочват формирането на противоречивото единство на философията през цялото протежение на нейното развитие, което нашите врагове също отричат.

Нека минем към втория аргумент на буржоазните философи и изследователи на историята на философията. Същността на този аргумент, както се посочи по-горе, е, че новите философски учения, като екзистенциализъм, неопозитивизъм, философия на лингвистическия анализ, са приключили както с материализма, така и с идеализма, поради това представляват от себе си принципиално различни от тях насоки във философията. Следва преди всичко да отбележа, че тази претенция за преодоляване на антитезата на материализма и идеализма не е така нова, както те си мислят. Мнозина философи са се опитвали и са си мислили, че могат да преодолеят идеализма и материализма и да дадат някакво друго направление.

Онова обаче, което е интересно да отбележим, то е, че за класиците на буржоазната философия, общо взето, е характерно принципиалното, последователното противопоставяне на двете основни направления във философията. През последните десетилетия буржоазните философи се характеризират преди всичко с претенцията си да се издигнат по-високо от противопоставянето на материализма на идеализма. Тази философия, бидейки решително враждебно настроена към материализма, заедно с това е принудена да признае, че класическите форми на идеализма са дискредитирани от новите постижения на науката за природата и от целия ход на общественото развитие. Отричането на класическите, преимуществено рационалистически форми на идеализма, сега се осъзнава от буржоазните философи като отказване от идеализма въобще, макар че тук фактически има място само историческата трансформация на идеалистическата философия. С достатъчна яснота този процес се разкрива в хода на развитието на позитивизма, прагматизма, неореализма, „критическия реализъм“ и т. н. Най-парадоксалната разновидност на такова „преодоляване“ на идеализма в частност е прагматическото откъсване на реалността на духовното, което се опира на бихевиористското тълкуване на практиката.

Безплодността на опитите да се застане във философията над борбата между идеализма и материализма и разкриването на социалния смисъл на тези над партийни опити заеха едно от централните места в Лениновия „Материа-

лизъм и емпириокритицизъм“. И наистина най-важна закономерност в развитието на философското познание е борбата между идеализма и материализма, която органически е свързана с борбата на обществените класи, групи и пр.

При това поляризацията на философията на тези основни противоположности не изключва съществуването и на други философски течения, например рационализма и емпиризма, спекулативната метафизика и натурализма, есенциализма и феноменализма, реализма и номенализма, схоластиката и мистиката, органистицизма и механистицизма, антропологизма и интуитивизма и пр., но и те принадлежат към едното или другото направление — материалистическото и идеалистическото — или са еkleктическа смесица от едното и другото. Освен това всяка философска проблема може да се тълкува диалектически и метафизически, респективно от материалистическо или идеалистическо гледище. Оттук еднозначното отнасяне на дадена философска проблема само към материализма или само към идеализма е неправилно. Естествено е, че отделни случаи са налице, когато дадена проблема е присъща само на едно направление, но това не е всеобщо правило. С проблемата за съзнанието, „за движението“, за причинността, обекта и субекта и други се занимават както представителите на идеалистическите течения, така и привържениците на марксистката философия. Затова по принцип проблематиката на философията (независимо от това, дали е материалистическа или идеалистическа) е еднаква, иначе би се изключила приемствеността във философията вътре в нея — между различните школи и даже направления. Типичното за проблемата на философията е различното ѝ тълкуване върху материалистическа и идеалистическа основа, при коренна противоположност на решението на проблемата за първичността или вторичността на духа и материята, на съзнанието и природата. В съответствие с научната практика и живота историята на мисълта недвусмислено показва качествено предимство на материалистическото тълкуване и като правило — научната немощ на идеалистическата интерпретация.

Друг спорен въпрос е въпросът за отношението между философското знание и това на частните науки.

Ако по-рано само отделни мислители (главно представители на религиозно-философски направления) са си позволявали скептическо отношение в оценката на науката и нейните възможности, то сега отношението към науката става един от главните пунктове за диференциация на философските школи и направления. Именно в този пункт буржоазната философия се разпада на сциентически и антисциентически течения.

Методологическите основания за поставянето на въпроса за отношението между философското знание и това на специалните науки се коренят в различията, които характеризират конкретния научен и философски тип знание. За съжаление не е възможно да разгледаме по-обстойно въпроса, но няма съмнение, че философското знание се отличава от всички други видове знания и то се състои преди всичко в това, че философията е специфично теоретическо средство (и това обстоятелство определя неговата дълбока общност с науката), че то изпълнява миросгледна функция, което и определя различието на философското знание от конкретното научно знание. Философското знание обхваща не само действителността, усвоена от науката, а и от цялата култура.

Някои философи-идеалисти се опитват да противопоставят философията на действителното научно познание и да я отрекат като наука, да я превърнат в сбор от морални абстрактни предписания. Тук се отнасят преди всичко представителите на така наречената антропологическа насока в западната фило-

софия. И едните, и другите създават фалшивата алтернатива пред философията: ще бъде ли тя наука или мироглед? Според тях научен мироглед е невъзможен, защото има много субективни елементи, които пречат той да бъде считан за научен мироглед. Те също така не признават, че в наше време съществуват различни мирогледи — научен и ненаучен, — че буржоазният мироглед се намира в противоположност с изискванията на науката, със самата същност на научно-техническата и социалната революция, докато комунистическият мироглед, който се основава върху интересите на най-революционната класа на човечеството — работническата класа, която е заинтересована от обществения прогрес, от научното схващане за света и пр., има същевременно последователно хумен характер, теоретическата основа на който е научната, марксистко-ленинската философия.

В своята нашумяла книга „Мъдростите и заблужденията на философията“ световноизвестният швейцарски философ Жан Пияже се опитва да докаже, че предмет на философията не са общите закони на природата, обществото и мисленето, на познанието и преобразуването на света, а така наречената „мъдрост“. Пияже счита, че философията няма и не може да има научен характер, че тя с нищо не е обогатила научното познание. Философията е могла да играе ролята на „координация на всички ценности“, без да има научен характер. Това схващане е нова проява на отричане действителната методологична функция на нашата последователна научна философия.

На Запад продължават да приписват явленията и чертите, присъщи на идеалистическата, упадъчната буржоазна философия, на философията въобще, като форма на общественото съзнание. По такъв начин те пренасят и върху марксистко-ленинската философия онези признаци, които са органически присъщи на буржоазната мисъл. Така е например в излязлата неотдавна книга „Структура на модерната мисъл“ от Джон Макини, който твърди, че „невъзможността да се сведе опитната конструкция към сетивните данни... образува грандиозен провал на философията“. Фактически тук очевидно става дума за провал на неопозитивизма, т. е. на едно идеалистическо течение, а не на философията въобще.

Исправени пред факта на задълбочаващата се криза на идеалистическата философия, редица буржоазни мислители днес спекулират с научно-техническата революция, за да докажат уж неизбежния край на всяка философия, както и безперспективността на човечеството. Крупният английски буржоазен философ на историята Арнолд Тоинби неотдавна заяви, „че материалистическото разбиране на живота не води до никъде. Но ако духът застане на първо място вместо материята, то тогава предели не съществуват... Ние живеем в един размирнен и неспокоен свят, в едно настояще, което не поражда оптимизъм... Аз съм песимист.“

Известният западногермански философ Вилхелм Вайшедел, разсъждавайки за бъдещето на философията, заявява, че тя трябва да съсредоточи своето внимание върху станалия „универсален страх“; един от активните съвременни американски философи Фредерик Сонтаг призовава към „коперниканска контрареволюция във философията“. Своята философска програма той открито излага в книгата си „Екзистенциалистически прологомени към бъдещето на метафизиката“.

Наистина много представители на съвременната идеалистическа философия нашироко разпространяват разни мнения, с които по същество отричат, че философията има свой специфичен предмет, различен от предмета на частните науки. Те свеждат задачите на философията до изучаването на прийоми и средствата на логическото мислене, до разкриване структурата на

„езика на науката“ и така я откъсват от живия живот, от общественото развитие и борби.

Тези буржоазни философи, които отричат предмета и научността на марксистката философия, очевидно не разбират или не желаят да разберат, че докак природните науки (химия, физика, биология и др.) изучават различните форми на движение на материята и закономерностите на тяхното развитие, а различните страни на обществения живот и закономерностите на тяхното развитие се изследват от конкретните обществени науки (политическа икономия, правните науки, педагогика, изкуствоведение и др.), то научната философия е призвана да даде отговор на най-общите въпроси на битието и съзнанието, за изменението и развитието на природата като цяло, за обществото, за човешкото мислене.

Нерядко от неопозитивисти и други философията се противопоставя на науката, като предварително се приема, че самата философия е особен отраз на знанието и човешката дейност, която не може да бъде наречена наука. Това разбиране е насочено преди всичко към нашата научна философия. В качеството на аргумент в полза на това разбиране се издига съображението, че за разлика от частните науки философията оперира с такива понятия, принципи, категории, които притежават определена общност. Оттук се прави изводът за пълната безсъдържателност на философските понятия и принципи, доколкото те се прилагат навсякъде, без изключение, във всички случаи, а това означава, че такива понятия и принципи не могат да бъдат нито проверени, нито потвърдени. Тяхната всеобща приложимост се разглежда като доказателство за тяхната фактическа неприложимост: „винаги и навсякъде“ е равносилно, казват те, на „нигде и никога“. По такъв начин указанието за всеобщността, която представлява специфичната особеност на философското знание, се привежда също като довод против признаването на философията като наука и по-специално нашата марксистка философия.

Разбира се, подобен довод не е аргумент в полза на изключване на философията от кръга на науката. Въпросът е за коя философия става дума. Това схващане подчертава само нейната особеност, а именно нейния най-общ характер в противоположност на всички останали частни науки. Тези философии начело с неопозитивистите неправилно включват философията в числото на частните науки за природата, обществото и човешкото мислене. Но от това, че философията се различава от частните науки, не значи, че ние не трябва да я включваме в числото на науката въобще.

Известно е, че всяка наука, за да бъде такава, се стреми да достигне, да познае истината, да разкрие истинската причина на наблюдаваните, изучаваните явления и процеси. Това, разбира се, още не е достатъчно да се разбере спецификата на науката. Очевидно е, че съдържанието на науката трябва да се опира на истината, с което може да се обясни не само каквото и да било изолирано явление, а цяла група явления. Тази възможност се обуславя, както е известно, от факта, че всяка наука предполага знание на закономерната връзка на явленията. Откриването на законите представлява главната задача или цел на всяка наука; науката става истинска наука от този момент, когато са открити законите и явленията, които тя изучава.

Както казахме, докато частните науки разкриват законите на явленията, които се изучават като особени форми на движение на материята, то философията ни разкрива законите, по които се изменя и развива цялата действителност — природа, общество и човешко мислене. Тези закони са действителни, най-общи, реални; те обаче не съществуват отделно, независимо от частните закони, които се изучават от частните науки, те се проявяват чрез тях и затова се откриват на основата на научното знание, което дават частните

науки; нито една от тези частни науки не може да ни даде тази система и единство от тези най-общи закони, категории, които са предмет на самата философия.

Тези философи изпускат най-важното — онова, което така дебело подчертаваше Ленин: че общото е дадено в единичното, в частното; ето това именно липсва на буржоазните философи в разкриването предмета на научната философия и отношението между нея и частните науки. А това именно разкрива и нейната методологическа роля. Бурното развитие и достиженията на естествените и техническите науки, развитието на обществените науки отново и отново издигат с особена сила мировгледните, методологическите въпроси, решението на които е възможно само в условията на укрепване съюза на научната философия и частните науки.

Напразни са усилията на враговете на материалистическата философия да отрекат нейната научност и нещо повече, да отрекат нейния творчески характер, нейното развитие и обогатяване заедно с общественото развитие и развитието на науката, т. е. те не могат да отрекат и нейното светло бъдеще.

Разбира се, нас не ни учудва фактът, че в изострянето на идеологическата борба на международната арена се стига до отричане не само на предмета и същността на философията, но и на бъдещето на научната философия. Ние считаме, че това не е напълно естествено явление в епохата, в която научната философия повече от всякога е въвлечена в кръга на усилията за разрешаване и на практическите проблеми — борбата за освобождаване на трудещите се, както и за изграждането на новото социалистическо общество, когато философията все повече „облича“ одеждите на политиката, когато философията трябва да даде отговор на най-острите и животрептящи въпроси на широките народни маси, а не на някакъв „ограничен интелектуален елит“. Повечето от антимарксистските философски системи все по-тясно се свързват с реакционната буржоазна политика.

Не можем да не отбележим, че особен интерес заслужава при нашата подготовка за XV философски конгрес сериозното разглеждане и на спецификата на философския метод и по-специално метода на марксистката философия — материалистическата диалектика, тъй като войнстващите антимарксистични и антиматериалисти полагат неимоверни специални усилия да дискредитират, да извратят, а някои да отрекат диалектиката като философски и общонаучен метод на познание и изменение на действителността. Именно разкривайки общите закони за изменение и развитие на света, материалистическата диалектика като метод ни разкрива и начина за преустройство на този свят, срещу което именно с всички сили се борят враговете на общественния прогрес, на социализма, на комунизма.

Тук ние искаме особено да подчертаем факта, че марксистката философия като преврат, като нова полоса във философското развитие на човечеството е възникнала, развивала се е, давала е ефективни резултати в органическа връзка с разрешаването на социалните проблеми. Силата на марксистическата философия е в преодоляването на откъсването на философската мисъл от живота, от действителността, от класовата борба, в преодоляване абстрактната теория за човека, развивана в домарксовата философия. Известно е също така, че марксистката диалектика е могла да стане революционна душа на марксизма само в най-дълбока връзка с революционната практика на пролетариата, с революционния научен и политически анализ на капитализма, на разкриване неговите недъзи — живот и гибел, осъществени от Маркс и Енгелс.

В. И. Ленин отбелязва, че най-главното, най-същественото, най-оригиналното, най-новото, което са внесли Маркс и Енгелс в обществената наука, това е развитието на марксистката диалектика върху основата на нейното

прилагане към явленията и събитията на обществения живот. Поради това всяко подценяване на ролята и значението на нашата философия, на нейните социални моменти, класовите проблеми, противоречи на схващането на марксистката философия от класиците на марксизма, противоречи на съществуващото и смисъла, характера и ролята, както и на функциите на марксистическата философия. Свеждането на материалистическата диалектика само до метода, само до логиката и гносеологията, само като наука за мисленето, като се изпуска пред вид, че революционното социално съдържание на нашата философска наука е и нейна характерна черта, е неправилно.

Особено важно място във философските размишления на нашето време имат също така проблемите на гносеологията, които, не може да има съмнение, ще бъдат предмет на дискусии на нашия философски конгрес. Още В. И. Ленин предвиди, че изострянето на класовата борба и научният прогрес ще предизвикат нови и нови спорове по основните проблеми на теорията на познанието, че гносеологията ще стане арена на все по-сериозни сблъсъци между двете противоположни философски направления — марксистическото и буржоазното. Днес ние констатираме на всяка крачка, че и това научно предвиждане на Ленин се сбъдна. Теорията на отражението като ядро на марксистко-ленинската гносеология се развива и обогатява въз основа на всички постижения на частните науки и на социалната практика.

Изключително значение също така имат и въпросите на диалектико-материалистическото интерпретиране на информацията, моделирането, постиженията на кибернетиката, по които и идеалистите, и вулгарните материалисти усилено атакуват марксистко-ленинската гносеология. Сега на Запад, както и сред ревизионистическите кръгове, се забелязва тенденцията теорията на отражението да се представи не толкова като механистическа, колкото като проява на „един ненаучен спиритуализъм“ и „хилозоизъм“.

Важен дял в дискусии на конгреса ще заеме и проблемата за ценностите и особено „кризата на ценностите“. В противовес на буржоазните и ревизионистическите концепции, противопоставящи метафизически познавателното и ценностното, ние марксистите считаме за едно от най-големите преимущества на нашата философия и етическата наука диалектическото обединение на тези две сфери на човешкото съществуване и познание. Без да отричаме относителната самостоятелност на науката, на познанието, което разкрива същността на нещата и явленията като такива, каквито са, ние издигаме принципа за неговото относително съвпадение с оценката, с идеала, с това, което може и трябва да стане в интерес на човека, на обществения прогрес, за тържеството на правдата, справедливостта и красотата.

Не е възможно да разгледаме тук по-обстойно известната на всички ни проблема за сциентизма и антисциентизма, но тази проблема в една или друга степен или форма, поставена в дебатите на конгреса, няма съмнение, че ще бъде насочена преди всичко към дискредитиране, към извращение или отричане на нашата марксистко-ленинска философия.

Във връзка с антропологията във философията, около която напоследък твърде много се шуми, ще отбележим, че не може да отменим проблемата за човека, важна част от марксистката философия, което е общопризнато и безспорно. Някои автори допускат, че вътре в марксизма трябва да се създаде специална наука — философска антропология, — която да се занимава с проблемата за човека.

Когато Маркс и Енгелс са формулирали схващането за антропологията, те са имали пред себе си философската антропология на Фойербах. Когато говорят за философската антропология, те имат пред вид също така разглеждането на човека в абстрактен вид, като човек въобще, откъснат от историче-

ското развитие, от класовите позиции, което е правел и Фойербах, което в още по-извратена форма (по линия на идеализма) се извършва от философията на антропологията.

Съвсем категорично трябва да се заяви, че марксизмът като цяло, материалистическото схващане на историята — или историческият материализъм, дават възможност за разглеждане на проблемата за човека във всичките негови аспекти — и в исторически, и в социално-класов, и в биосоциален, и в морално-етически, и в икономически, политически и общокултурен. И само върху базата на класово-историческия подход е възможно правилно, научно решение на проблемата за човека. Марксистическата философия не се нуждае от никакви допълнения от рода на философската антропология или всякакъв друг вид модни буржоазни теории.

Историческият материализъм, нашата философия дава всички необходими методологически предпоставки за творческото решаване на тия въпроси, щото върху базата на нашите проверени в живота и теорията принципи да водим нашата творческа работа и да не се увличаме от „модни“ западни учения.

Друг въпрос, който ще заеме важен дял в нашите дискусии на конгреса, е въпросът за деидеологизацията. Свидетели сме, особено през близките години, на призови към „деидеологизация на философията“, които се чуват особено от сциентистическо-позитивистическия лагер. Това става в момента, когато в същност, както посочихме и по-горе, философията, както никога в миналото, играе огромна идеологическа роля, има дори своеобразна политическа функция в изострянето на класовата борба между отживелия капитализъм и растящия и побеждаващ социализъм.

Сега обаче е на мода антидеидеологизацията, реидеологизацията, което е напълно противоположно на деидеологизацията в миналото. Връщането към идеята за деидеологизацията беше проява на кризата в антикомунизма, която криза е неделимо свързана с общата криза на капитализма и изразява негодността на монополистическата буржоазия да намери приемлива алтернатива на социализма и комунизма, каквато тя усилено търси.

Преминването към засилена идеологизация в лагера на империализма се намира в най-тясна връзка с укрепването на идеята за мирно съвместно съществуване на държавите с различно обществено устройство. Заставена от обстоятелствата да намали военния и дипломатическия натиск против социализма и комунизма, империалистическата буржоазия се подготвя да засили своето културно и идеалистическо въздействие върху трудещите се.

Нарастващото значение на идеологическата борба на световната арена се обуславя и от укрепването на новия строй в социалистическите страни и загубването на надеждата от страна на империалистическата буржоазия за бърза реставрация на капитализма въобще.

Дори и такъв заклет враг на социализма и марксизма като френския социолог и политолог Раймонд Арон е разбрал, че връщането на капитализма в социалистическите страни е невъзможно.

При това положение усилията се насочват към обезвреждането на марксизма и социализма на Запада и към дългосрочна идеологическа разложителна работа на Изтока. Атакува се вече не социализмът като обществен строй, а „слабите страни“ на осъществения социализъм в източните страни със същата цел — да го дискредитират в очите на трудещите се и на интелигенцията. Критиката се върши от позицията на един „истински социализъм“.

Не може да не отбележим, че съвременната империалистическа буржоазия възлага отново на социалдемократическата идеология, която се лансира като „трета идеология“, намираща се между буржоазната и комунистическата, а в същност представляваща вариант на буржоазно-капиталистическата. Смята

се, че тази идеология може да превърне значителна част от работническата класа към съществуващата държавномонополистическа система.

Исканията на социалдемократията за обществено преустройство в повечето случаи не надхвърлят рамките на буржоазния реформизъм; и буржоазията възприема идеята за обществено преобразование, стига то да не застрашава господството на монополите, да се осигури по-нататъшното съществуване на капиталистическия строй, да се преодолее социалната революция и идването до нов социалистически строй. Не може да не подчертаем, че те минават към по-изтънчени и по-дългосрочни форми на борба, без да има в същност каквато и да е промяна в намеренията и насоката в работата от страна на империализма, на антикомунизма.

Може би това ще намери място и на нашия конгрес.

Ето защо при това положение се налага и от наша страна да бъде още по-добре организирана, засилена и идеологическата борба срещу антикомунизма и империализма, срещу ревизионизма и опортюнизма, да стои на нужната висота и компетентност; налага се да се обмислят и нови форми и методи на работа и борба с буржоазната идеология и ревизионизма на новия етап, което изисква ние да бъдем добре подготвени. Необходимостта от засилването на идеологическата борба е особено подчертано в редица партийни документи и на нашите партии.

Неслучайно сега на Запад се лансират идеи, според които сме на прага на възникването на „екологическо общество“, на „постиндустриална цивилизация“ и т. н. С това се прави опит да се отрече марксистко-ленинското учение за обществено-икономическата формация, съществуването на обективни закони в общественото развитие, да се постави под съмнение научният извод за социалистическото бъдеще на цялото общество. Тези усилия се забелязват особено във връзка с интерпретацията на проблемите за взаимоотношението между съвременния човек и технизираната жизнена сила и среда. На Запад все повече се множат концепциите, които се опитват да подменят въпроса за социалната революция с т. нар. „екологическа“ революция. Въпреки че между носителите на подобни възгледи се срещат понякога и демократично настроени интелектуалци, това е нова проява на антмарксизма и на социалния утопизъм.

Един от основните въпроси, по който се води идеологическа борба днес и който ще намери място и на нашия конгрес, е въпросът за бъдещето на човечеството. Този въпрос все повече се приближава към центъра на идеологическата борба, особено след като широко разпространение получи буржоазната футурология. Създадена преди около три десетилетия, тя си постави задачата да създаде алтернатива на марксистко-ленинското учение за бъдещето на човешкото общество. Буржоазната футурология обхваща различни представи за бъдещето, тя се ползува от прогностичните данни на редица науки. В тази смисъл в нея се съдържат някои рационални частнонаучни прогнози за бъдещето, като тези за бъдещето на комуникациите, на отделни научни и технически области, демографски прогнози и т. н. Но главното в буржоазната футурология са нейните идеологически функции. Тя се стреми да докаже, че капитализмът не е заплашен от бъдещето, че пред него се разкриват безкрайни перспективи. Това тя прави, като абсолютизира ролята на науката и техниката и ги превръща в единствена и самостоятелна движеща сила на човешкото общество, игнорирайки производствените отношения, а и самите производствени сили и воювайки срещу марксистко-ленинската теория за структурата и функционирането на обществено-икономическата формация. Буржоазната футурология също така се обявява против марксистко-ленинското учение за класите и класовата борба и чертае бъдещето на капитализма, като че ли кла-

сов антагонизъм в него не съществуват. Оттук тя се обявява и срещу социалистическата революция.

Буржоазната футурология строи своите предвиждания и прогнози в разрез с обективните обществено-икономически закономерности. По силата на тях обществото се издига от един етап към друг, по-висш. На времето (в периода на разложението на феодализма) капитализмът наистина беше бъдеще на човечеството, но в днешната историческа епоха капитализмът е исторически изживян и бъдещето на човечеството принадлежи единствено на комунистическата обществено-икономическа формация, т. е. на тази формация, която закономерен следва в непреодолимия ход на историята.

Повече от ясно е, че въпросите на идеологическата борба заемат и ще заемат огромно място в цялата наша дейност. В стратегията на мира, на мирното съвместно съществуване, което се провежда от социалистическия лагер начело със Съветския съюз, въпросите за чистотата на нашите принципиални идеологически позиции, както и тяхното творческо развитие ще заемат и в бъдеще все по-важно място. Нашето учение, нашият философски миросглед представляват от себе си огромно духовно оръжие, което в наше време, когато и капитализмът се убеждава в това, че с материално-технически или икономически средства не може да ни победи, има особено важно значение.

Повече от ясно е, че борбата против буржоазната идеология, против десния и „левия“ ревизионизъм трябва да се води при по-сложни условия, комплексно, кооперирайки и координирайки работата на философите с всички представители на обществените науки, а също така и на естествените науки. Тая координация и сътрудничество трябва да се прилагат и между философските работници в отделните социалистически страни, както и с другите демократически среди, които работят на Запад. Освен това всичко ни говори колко тънка, по-дълбока, по-съдържателна и компетентна трябва да бъде сега нашата критика на буржоазната философия, колко сериозно трябва да бъде нашето разобличаване на тънкия, мътния поток от съвременните философии в буржоазните страни, които всячески се стремят да отрекат научността, да принизят плодотворността на марксистко-ленинската философия, да извратят и самата нейна същност, значение и роля в нашата съвременност. Въпреки всичко това нашата философия крепне, развива се, побеждава.